

پیامدهای اجتماعی و اقتصادی شکل‌گیری شرکت‌های سهامی زراعی در فارس

نوع مقاله: پژوهشی

زینب قنبری نژاد^۱/حبیب‌الله سعیدینیا^۲

چکیده

مرحله سوم اصلاحات ارضی، همراه با خطمشی نوسازی و مدرنیزاسیون دولت در کشاورزی، شامل سه قسمت ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی، فروش اجاره‌داری و تشویق به سرمایه‌گذاری در حوزه کشت و صنعت بود. کاهش محصولات کشاورزی بعد از مرحله اول و دوم اصلاحات ارضی دولت را بر آن داشت تا خود وارد عمل شود و از طریق سرمایه دولتی و با به‌کارگیری هرچه بیشتر روش‌های مکانیزه کاهش تولیدات کشاورزی را جبران کند. یکی از شیوه‌های جدید کشاورزی که قوانین و مصوبات آن در سال ۱۳۴۶ تصویب شد، ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی بود. اولین شرکت سهامی زراعی (شرکت آریامهر) در فارس در سال ۱۳۴۷ شکل گرفت و بعد از آن ۱۴ شرکت دیگر نیز در این استان تأسیس گردید. عمده این شرکت‌ها در اطراف شیراز، مرودشت و فیروزآباد احداث شد. در این پژوهش چگونگی ایجاد و عملکرد شرکت‌های سهامی زراعی فارس و پیامدهای اجتماعی و اقتصادی این شرکت‌ها بررسی می‌شود. روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی، با تکیه بر اسناد و منابع تاریخی است. طبق یافته‌های پژوهش، جدای از اهداف اقتصادی که در ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی لحاظ شده بود، تشکیل این شرکت‌ها در محدودهای خاص باعث بسته شدن مسیر عبور بخشی از ایالات و در نتیجه اسکان اجباری عشایر شد. از طرف دیگر، این شرکت‌ها با به‌کارگیری هرچه بیشتر روش‌های مکانیزه کشاورزان را بیکار کردند و همین امر موجب مهاجرت بیشتر روستاییان به شهر شد. واژگان کلیدی: اصلاحات ارضی، شرکت‌های سهامی زراعی، فارس، اسکان ایلات، مهاجرت روستایی.

Social and Economic Consequences of the Formation of Agricultural Joint Stock Companies in Fars

Zeynab ghanbary najad³/Habibollah saeedinia⁴

Abstract

The third phase of land reform, along with government modernization and modernization policies in agriculture, included three parts: establishing agricultural joint stock companies, selling leases, and encouraging agro-industrial capitalism. The reduction of agricultural products after the first and second phases of land reform forced the government to take action and compensate with government capital and the use of mechanized methods to reduce agricultural production. One of the new methods of agriculture, the laws and regulations of which were passed in 1967, was the establishment of agricultural joint stock companies. The first agricultural joint stock company (Aria Mehr Company) was established in Fars in 1968 and after that 14 other companies were established in Fars. Most of these companies were built around Shiraz, Marvdasht and Firozabad. In this research, we try to study how the establishment and performance of Fars agricultural joint stock companies and the social and economic consequences of these companies. The method of this research is descriptive-analytical based on historical documents and sources. According to the research findings, the government, by creating agricultural joint stock companies, apart from the economic goals that were included in the establishment of these companies, established these companies in a special area and closed the passage of part of the tribes, by announcing the area of the joint stock company. Agriculture led to the forced settlement of tribes and nomads within these companies. On the other hand, these companies, using more mechanized methods, made the farmers unemployed, and this led to the migration of more villagers to the city.

Keywords: Land Reform, Agricultural Joint Stock Companies, Fars, Eilat Housing, Rural Migration.

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران (این مقاله برگرفته از رساله دکتری خانم زینب قنبری نژاد با عنوان «اصلاحات ارضی و مهاجرت در فارس و بوشهر (۱۳۴۰-۱۳۵۷)» است. *تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۶/۱۰ *تاریخ پذیرش ۱۴۰۰/۱۰/۱۶

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.
3. Phd candidate, Department of History, University of Persian Gulf, Bushehr, Iran.
Email: ghanbaryzeynab@yahoo.com.

4. Assistant Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Persian Gulf, Bushehr, Iran. Email: saeedinia@pgu.ac.ir.

مقدمه

براساس آمار سازمان کشاورزی و خواروبار جهانی، تولیدات کشاورزی ایران از آغاز اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ تا سال ۱۳۴۸ کاهش یافت و تولیدات کشاورزی پاسخگوی تقاضای روزافزون شهرنشینان نبود. اصلاحات ارضی باعث از بین رفتن یکپارچگی اراضی گردید و خلأ مدیریت تولید در غیاب عمده مالکین موجب شد ساختار تولید و مدیریت بخش وسیعی از اراضی کشاورزی با مشکل مواجه شود. مشکل تأمین نهاده‌ها و لایروبی قنوات و بی‌نظمی در اداره منابع آب و برنامه‌ریزی نیز سبب شد کشت و تولید محصولات کشاورزی دچار نقصان گردد. تأسیس شرکت‌های تعاونی روستایی هم نتوانست تغییری در وضع تولید ایجاد کند. بنابراین، در آستانه مرحله سوم اصلاحات ارضی، دولت درصدد برآمد که تغییراتی در سازمان تولیدات کشاورزی ایجاد نماید، به نحوی که میزان تولیدات با نیازهای تازه منطبق شود و هدف‌های مرحله سوم اصلاحات ارضی برآورده گردد.

دولت سعی داشت در این مرحله روش‌هایی را به کار گیرد که بتواند میزان تولید محصولات کشاورزی را بالا ببرد. این مرحله همراه با خط‌مشی‌های نوسازی و مدرنیزاسیون دولت در کشاورزی شامل سه قسمت ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی، فروش اجاره‌داری و تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش کشت و صنعت بود. در این مرحله دولت بر آن بود که خود وارد عمل شود و از طریق سرمایه دولتی و به‌کارگیری هرچه بیشتر روش‌های مکانیزه کاهش تولیدات کشاورزی را جبران کند. بدین منظور، قانون تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی در تاریخ ۱۳۴۶/۱۰/۲۷ به تصویب مجلسین رسید و هیئت دولت اساسنامه آن را در تاریخ ۱۳۴۶/۱۲/۲۰ تصویب کرد. هدف از تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی، مطابق ماده اول قانون تشکیل آن، این موارد بود: فراهم نمودن موجبات افزایش درآمد سرانه کشاورزان، آشنا کردن زارعان با اصول و شیوه‌های پیشرفته کشاورزی و دامداری و دام‌پروری، جلوگیری از خرد شدن و تقسیم اراضی مزروعی به قطعات کوچک غیراقتصادی، افزایش میزان سطح زیرکشت کشور با استفاده از اراضی بایر و موات و مسلوب‌المنفعه و ترویج و توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی به‌خصوص صنایع دستی روستایی. اولین شرکت سهامی زراعی (شرکت آریامهر) در سال ۱۳۴۷ در فارس تأسیس شد و بعد از آن ۱۴ شرکت دیگر نیز در این استان شکل گرفت. سؤال این پژوهش این است که چرا شرکت‌های سهامی زراعی ابتدا در استان فارس تشکیل شد و پیامدهای تأسیس این شرکت‌ها چه بود؟ از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۵۴ پانزده شرکت سهامی زراعی در فارس احداث شد. ایجاد این تعداد شرکت در استان فارس باعث شده بود که به استان فارس «استان شرکت‌های سهامی زراعی» گفته شود. عمده این شرکت‌ها در اطراف شیراز، مرودشت و فیروزآباد بود. این نواحی دارای زمین‌های کشاورزی مرغوب، آب کافی و

جمعیت روستایی مناسب بود. از طرفی این مناطق مسیر عبور بخشی از ایلات و عشایر استان نیز بود که با ایجاد این شرکت‌ها مسیر بیلاق و قشلاق آنها بسته شد. این وضعیت از لحاظ اقتصادی نه تنها برای کشاورزان منطقه مناسب نبود و موجب مهاجرت آنان شد، بلکه زندگی ایلات و عشایر ناحیه را متزلزل کرد و میزان تولیدات دامی آنان را تا حدود زیادی کاهش داد.

در مورد چگونگی تشکیل و اهداف و بعضاً عملکرد شرکت‌های سهامی زراعی به صورت کلی در کتاب‌های مطالعات روستایی و بررسی اصلاحات ارضی مطالب پراکنده‌ای وجود دارد، از جمله کتاب *اصلاحات ارضی و واحدهای دسته‌جمعی نوشته حسن پور افضل و بهاء‌الدین نجفی (۱۳۵۱)*، *جامعه دهقانی و جامعه‌شناسی روستایی* دو اثر خسرو خسروی^۱ و نیز کتاب *تحولات اجتماعی در روستاهای ایران* تألیف لهسایی‌زاده (۱۳۶۸) که در فصلی از آن درباره تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی در مرحله سوم اصلاحات ارضی صحبت شده است. نویسنده شرکت‌های سهامی و زراعی فارس را نام می‌برد، ولی در مورد چگونگی تشکیل و عملکرد آنها توضیحی نمی‌دهد. محمد سوداگر (۱۳۵۸) نیز در فصلی از اثر خود به نام *اصلاحات ارضی ۱۳۴۰-۱۳۵۰*، شیوه‌های جدید مالکیت را بعد از اصلاحات ارضی و همچنین نحوه تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی و شرکت‌های کشت و صنعت را شرح می‌دهد. از دیگر آثار *کشاورزی، فقر و اصلاحات ارضی در ایران* تألیف محمدجواد عمید (۱۳۸۱) است. از نظر نویسنده این کتاب، اصلاحات ارضی در ایران موجب شکل‌گیری شیوه زمین‌داری دوگانه شد که در این شیوه مالکان سنتی به مزرعه‌داران بزرگ، و اجاره‌داران سابق یا همان نسق‌داران به مزرعه‌داران کوچک تبدیل شدند که به‌سختی قادر به تأمین معاش خود بودند. او در فصل آخر کتاب، ضمن بررسی نتایج شرکت‌های سهامی زراعی، شیوه زمین‌داری دوگانه را از عللی می‌داند که عده‌ای از مردم بیکار روستا را مجبور به مهاجرت کرد. مؤسسه مطالعات و تحقیقات تعاونی دانشگاه تهران نیز در همان زمان در مورد عملکرد بعضی از شرکت‌های سهامی زراعی که نقش مهم‌تری داشتند، مطالعات موردی چندی انجام داد؛ مانند شرکت سهامی زراعی «سمسکده» در مازندران در سال ۱۳۴۷/۱۹۶۸، شرکت سهامی زراعی «رضا پهلوی» در قصر شیرین در سال ۱۳۴۸/۱۹۶۹، شرکت سهامی زراعی «فرح» در کردستان در سال ۱۳۴۸/۱۹۶۹، شرکت سهامی زراعی «فرحناز» در نیشابور در سال ۱۳۴۸/۱۹۶۹. در مورد شرکت‌های سهامی زراعی در فارس یک مطالعه موردی وجود دارد: «بررسی اقتصادی و کشاورزی قریه شمس‌آباد قبل و بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی آریامهر» که زیر نظر مؤسسه آموزش و تحقیقات تعاونی دانشگاه شیراز یا پهلوی آن زمان در سال ۱۳۴۸/۱۹۶۹ انجام شد. پایان‌نامه‌های متعددی نیز در مورد شرکت‌های سهامی

۱. خسرو خسروی، *جامعه دهقانی در ایران* (تهران: پیام، ۱۳۵۷)؛ *جامعه‌شناسی روستایی* (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۲۵۳۵).

زراعی تألیف شده که یا شرکت‌های سهامی زراعی را به طور کلی بررسی کرده و یا به طور مشخص صرفاً به عملکرد یک شرکت در یکی از مناطق کشور پرداخته‌اند. در مورد شرکت‌های سهامی زراعی در فارس دو پایان‌نامه در مقطع لیسانس نگارش شده است، یکی «شرکت‌های سهامی زراعی، شرکت سهامی زراعی آریامهر» نوشته مسعود گلشن^۱ و دیگری «اهمیت ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی و شرکت سهامی زراعی قیر» اثر شهین صدقات^۲. چون این مطالعات در فاصله کوتاهی بعد از تأسیس شرکت‌های مورد نظر صورت گرفته‌اند، بیشتر در مورد قوانین و اساسنامه، نحوه شکل‌گیری، تعداد و مشخصات سهامداران، انواع کشت، وضعیت دامداری، میزان دارایی و بیلان این شرکت‌ها در طول یک سال هستند. به پیامدها و اثرات اقتصادی و اجتماعی این شرکت‌ها کمتر توجه شده است.

علل ایجاد شرکت سهامی زراعی

در مرحله اول اصلاحات ارضی دو الگو از واحدهای تولید کشاورزی مد نظر بود: الگوی تولید دهقانی و الگوی واحدهای مکانیزه. در الگوی تولید دهقانی، دهقان بعد از دریافت زمین، با کمک شرکت‌های تعاونی، خود مدیریت تولید را به عهده می‌گرفت. قرار بود شرکت‌های تعاونی جای اربابان حذف‌شده را بگیرند. اما عملکرد آنها در طول تقریباً یک دهه که تنها نقش رساندن اعتبارات را به دهات ایفا کردند و عملاً در سازماندهی تولید هیچ نقشی نداشتند، نشان داد که این الگو چندان موفقیتی ندارد. در الگوی مکانیزه هم انتظار این بود که مالکان سابق با مکانیزه کردن کشاورزی رابطه ارباب‌رعیتی را تبدیل به کارگر و کارفرما نمایند.^۳ مالکان با در اختیار گرفتن بهترین و مرغوب‌ترین اراضی و همچنین برخورداری از انواع حمایت‌های مالی دولتی و با استفاده از نیروی کار ارزانی که به دست آوردند، احتمالاً عملکرد مثبتی در زمینه افزایش تولیدات کشاورزی در سال‌های بعد از اصلاحات ارضی داشتند که البته ارزیابی دقیقی از عملکرد آنها وجود نداشت.^۴ طبق آمارگیری سال ۱۳۴۵/۱۹۶۶، ۶۱/۷ درصد جمعیت کل کشور در روستاها زندگی می‌کردند و ۴۶ درصد نیروی فعال در بخش کشاورزی به کار اشتغال داشتند و سهم کشاورزی در درآمد ملی در این سال تنها برابر با ۲۵/۵ درصد بود.^۵ تراکم جمعیت در بخش کشاورزی و

۱. مسعود گلشن، «شرکت‌های سهامی زراعی، شرکت سهامی زراعی آریامهر»، پایان‌نامه کارشناسی دانشگاه ملی ایران (تهران: دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی، ۱۳۵۳).

۲. شهین صدقات، «اهمیت ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی و شرکت سهامی زراعی قیر»، پایان‌نامه کارشناسی دانشگاه ملی ایران (تهران: دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی، ۱۳۵۳).

۳. اسماعیل ریاحی، مرحله سوم اصلاحات ارضی یا افزایش تولید محصولات کشاورزی (سخنرانی وزیر کشاورزی در ۱۹ دی) (تهران: بی‌نا، ۱۳۴۴)، ص ۵-۴.

۴. طلوعی، باب‌اله و دیگران، «بررسی نظام‌های تولید کشاورزی در گذشته و پیشنهاد اشکال مناسب آن در نظام جمهوری اسلامی»، در مجموعه مقالات اولین سمینار مشترک شرکت‌های سهامی زراعی (بی‌جا: انتشارات شرکت‌های سهامی زراعی و تعاونی‌های تولید روستایی، ۱۳۶۸)، ص ۱۳۲-۱۳۳.

۵. حسن پور افضل، بهاء‌الدین نجفی، اصلاحات ارضی و واحدهای دسته‌جمعی (شیراز: انتشارات دانشگاه پهلوی، ۱۳۵۱)، ص ۱۳۲.

ناهماهنگی آن با سهم کشاورزی از درآمد ملی از عواملی بود که باعث تجدیدنظر دولت در نوع الگوی تولید شد.

دولت در مرحله سوم اصلاحات ارضی، بعد از عدم موفقیت شرکت‌های تعاونی در بازگرداندن مدیریت سابق به سطح ده و کاهش تولیدات کشاورزی، به فکر ایجاد الگو یا سازمان جدیدی برای افزایش تولید شد. الگوی جدید تأسیس واحدهای بزرگ سهامی در قالب شرکت‌های سهامی زراعی بود. چنانکه گفته شد، دولت بر آن شد که با هدف فراهم کردن موجبات افزایش درآمد سرانه کشاورزان و امکانات همه‌جانبه برای به کارگیری ماشین‌آلات کشاورزی در امر تولید محصولات کشاورزی، آشنا کردن زارعین با اصول و شیوه‌های جدید کشاورزی و حداکثر استفاده از نیروی اضافی انسانی موجود در روستاها در قطب‌های صنعتی و کشاورزی کشور و همچنین برای جلوگیری از خرد شدن و تقسیم اراضی مزروعی به قطعات غیراقتصادی و برای افزایش سطح زیر کشت کشور دست به ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی بزند.^۱ شاه در دی‌ماه ۱۳۴۴/۱۹۶۵ در جلسه عالی شورای اقتصاد بیان کرد:

در کشور زمین زراعی آبی به ۴ میلیون هکتار بالغ می‌گردد که برای تغذیه مردم کافی نیست و باید تصمیمات صحیحی در امر بالا بردن میزان کشت و افزایش بازده هر هکتار اتخاذ و اجرا نمود. در صورت امکان باید ترتیبی داده شود که زمین‌های زراعی با فوت مالک به واحدهای غیراقتصادی تقسیم نشده و منجر به اراضی لم‌یرزع نگردد. انجام این امر از راه شرکت‌های سهامی زراعی میسر است.^۲ ولیان^۳، وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستایی، نیز در سخنرانی خود در زمان افتتاح پنجمین شرکت سهامی زراعی در بافین کرمان اعلام کرد که در این شرکت‌ها ضمن آنکه حق مالکیت زارعین کاملاً رعایت و تأیید می‌شود، سهامداران می‌توانند، بدون هیچ محدودیتی، سهام خود را با تأیید وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی به شرکت یا به یکدیگر منتقل کنند و از این راه هر خانوار روستایی می‌تواند لااقل از درآمد خالص ۲۰ هکتار زمین آبی و چهل هکتار زمین دیم استفاده کند.^۴

۱. عبدالعظیم ولیان، «علل تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی چه بوده است»، اقتصاد، بورس، دوره اول، ش ۵۹ (۱۳۴۷)، ص ۳۱؛ مجتبی مقصدی، تحولات سیاسی و اجتماعی ایران (تهران: روزبه، ۱۳۹۳)، ص ۳۹۵.

۲. محمدرضا پهلوی، ایران و انقلاب شاه و ملت (تهران: بی‌نا، ۲۵۳۶)، ص ۲۲-۲۳؛ «نموداری از فعالیتهای شرکت‌های سهامی زراعی در نهمین سالگرد اجرای اصلاحات ارضی»، ش ۷۳ (اسفند ۱۳۴۹ تا ۱۵ فروردین ۵۰)، ص ۱۱.

۳. عبدالعظیم ولیان در زمان وزارت سپهبد ریاحی در وزارت کشاورزی سمت معاونت او را داشت. او از شهریور ۱۳۴۶ با تشکیل وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی به ریاست آن وزارتخانه تازه‌تأسیس منصوب شد. پس از پایان سومین مرحله اصلاحات ارضی نام این وزارتخانه به وزارت تعاون و امور روستاها تغییر یافت و ولیان تا سال ۱۳۵۳ وزیر آن بود. در سال ۱۳۵۶ وزارتخانه تعاون و امور روستاها نیز منحل شد و وزارت کشاورزی مجدداً تنها مرجع رسمی در امور زراعی کشور قرار گرفت (جلال فرهنگند، «کودتای سفید: اسنادی از اصلاحات ارضی»، تاریخ معاصر، ش ۳۱ (۱۳۸۳)، ص ۲۵۶).

۴. ساکما، ۴۴۶۹-۲۳۳-۹۸.

سهامداران شرکتهای سهامی زراعی و وظایف دولت

طبق ماده دوم قانون تشکیل شرکتهای سهامی زراعی، سهامداران شامل این افراد می‌شدند: ۱. زارعیانی که در اجرای قوانین و مقررات اصلاحات ارضی و قوانین تقسیم و فروش خالصجات مالک یا مستأجر زمین شده بودند؛ ۲. بزرگان بند ۴ ماده یکم قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۴۰/۱۰/۱۹ در مناطقی که امر زراعت در تاریخ تقدیم این قانون به مجلس مستقیماً به‌وسیله بزرگر انجام می‌شد؛ ۳. خرده‌مالکانی که در اجرای مرحله دوم اصلاحات ارضی از شقوق پیشنهادی، شق تقسیم را انتخاب کردند و در صورتی که تمایل داشتند و وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی هم با عضویت آنها در شرکتهای سهامی زراعی موافقت کرده بود؛ ۴. کشاورزان و خرده‌مالکانی که مشمول هیچ یک از مراحل اول و دوم قوانین و مقررات اصلاحات ارضی نبودند و هنگام تصویب قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی شخصاً و مستقیماً به امر زراعت اشتغال داشتند. در این ماده آمده بود که در هر یک از واحدهای روستایی سهامداران شرکتهای سهامی زراعی حق استفاده مطلق و دائم اراضی‌ای که در اختیار دارند به شرکت واگذار می‌کنند و متناسب با ارزش حق و مقدار و موقعیت زمینشان و ارزش زراعی آن، تعدادی از سهام شرکت را دریافت می‌کنند که توسط وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی، براساس مقررات پیش‌بینی شده در اساسنامه این قبیل شرکت‌ها و اصول بازرگانی، تهیه شده و به پیشنهاد وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی به تصویب هیئت وزیران رسیده است.^۱

از وظایف وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی این بود که در هر منطقه‌ای که شرکت سهامی زراعی تشکیل می‌شد، حق استفاده مطلق و دائم از اراضی موات و بایر را که متعلق به دولت بود، در اختیار این شرکت‌ها می‌گذاشت و به نسبت سهمی که براساس مقررات پیش‌بینی شده در قانون لحاظ شده بود، در شرکت صاحب سهم می‌شد. قرار بود عوایدی که دولت از این طریق دریافت می‌کند، وزارت اصلاحات ارضی برای کمک و تقویت همان شرکتهای سهامی و زراعی استفاده کند. علاوه بر این، دولت موظف بود همه‌ساله کمک‌های مالی و فنی بلاعوض به این شرکت‌ها نماید و آنها تا مدت ده سال از پرداخت مالیات به دولت معاف بودند. همچنین مقرر شد در هر منطقه‌ای که دولت اقدامات و برنامه‌هایی برای عمران و آبادی و آبیاری و بهبود وضع محصول و خرید فرآورده‌های کشاورزی و امثال آن اجرا می‌کند، شرکتهای سهامی زراعی در حد امکان، به موجب قانون، برای این برنامه‌ها در اولویت قرار گیرد.^۲

۱. «قانون تشکیل شرکتهای سهامی زراعی»، قانون وکلا، ش ۱۰۷ (۱۳۴۶)، ص ۲۳۹-۲۴۰.

۲. ولیان، ص ۳۱.

شرکت‌های سهامی زراعی فارس

استان فارس دارای بیشترین تعداد شرکت‌های سهامی زراعی بود. از تعداد کل ۹۳ شرکت سهامی زراعی که تا سال ۱۳۵۷/۱۹۷۸ در سراسر کشور تأسیس شد، ۱۵ شرکت در مناطق حاصلخیز فارس بود. دو منطقه استان فارس که بیشترین تعداد شرکت‌های سهامی زراعی در آنها قرار گرفت، شیراز و فیروزآباد بودند که حاصلخیزترین زمین‌های استان را داشتند.^۱ نخستین شرکت سهامی زراعی در ۲۲ اردیبهشت ۱۳۴۷/۱۹۶۸ می نام «آریامهر» در روستای شمس‌آباد مرودشت، به ضمیمه دو مزرعه علی‌آباد و شرف‌آباد، در نزدیکی تخت‌جمشید در زمینی به مساحت بیش از ۱۵۰۰ هکتار افتتاح شد.^۲ در قانون تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی، از شرایط اصلی تأسیس شرکت‌های زراعی موافقت اکثریت زارعان منطقه مورد عمل بود. اهالی قریه شمس‌آباد، برخلاف ساکنان دهات دیگر، آمادگی خود را برای ایجاد این سازمان تولیدی اعلام کرده بودند. به علاوه، این روستا به دلیل وسعت نسبتاً فراوانش بستر مناسبی برای ارزیابی فن‌های جدید تولید بود و نیز در نزدیکی تخت‌جمشید قرار داشت. بنا به این دلایل روستای شمس‌آباد و مزارع تابع آن برای تشکیل اولین شرکت سهامی زراعی در فارس و نخستین شرکت در ایران انتخاب شد.^۳

شرکت سهامی زراعی آریامهر، با سرمایه ۲ میلیون ریال و تعداد ۸۰ سهامدار، نخستین شرکت سهامی زراعی بود که در فارس تشکیل شد. طبق گزارش استانداری فارس در سال ۱۳۴۹/۱۹۷۰، در زمان استاندار صدری، از اراضی این شرکت نقشه‌برداری و زمین‌های آن تسطیح شده بود. این شرکت حدود ۱۱ کیلومتر سیم‌کشی برق انجام داد تا برق را به سرچاه‌های آب برساند و از نیروی برق برای کشیدن آب استفاده کند. در این شرکت دو حلقه چاه عمیق و دو حلقه چاه سطحی احداث شده بود و با نصب الکترو پمپ بر روی این چاه‌ها از آب آنها برای زراعت استفاده می‌شد. در این شرکت ۵ هکتار باغ میوه و ۵ هکتار پارک جنگلی در سال ۱۳۴۷/۱۹۶۸ احداث شد. وزارت آبادانی و مسکن ۸۰ خانه برای سهامداران، ۴ خانه برای کارمندان، ۲ دبستان، مسجد، هانگار، ۲ حمام، انبار غله، خوابگاه سپاهیان، دفتر هیئت‌مدیره، ۱۰ سرا، بهداری، کارگاه قالبی بافی و اصطبل ساخت و تحویل داد. همچنین ۱۵ هکتار در دامنه تپه‌ها و خیابان‌ها درختکاری شده بود.^۴

۱. عبدالعلی لهسایی‌زاده، تحولات اجتماعی در روستاهای ایران (شیراز: نشر نوید، ۱۳۶۸)، ص ۲۳۵.

۲. ساکما، ۱۵۰-۳۲۰-۹۸.

۳. بررسی اقتصادی، اجتماعی و کشاورزی قریه شمس‌آباد قبل و بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی آریامهر (شیراز: مؤسسه مطالعات و تحقیقات تعاونی، ۱۳۴۸)، ص ۱۱۸.

۴. ساکما، ۱۵۰-۳۲۰-۹۸.

این شرکت دارای ماشین‌آلات کشاورزی متعددی بود: تراکتور راوینورسال ۳ دستگاه، تراکتور جوندیر ۱ دستگاه، تراکتور گاواهن ۳ دستگاه، دیسک ۲ دستگاه، بذریاش غلات ۱ دستگاه، بذریاش چغندر ۲ دستگاه، مرزبند ۲ دستگاه، سم‌پاش تراکتوری ۳ دستگاه، و لولر (یکی از ادوات تسطیح زمین)، تریلی، سم‌پاش، نهرکن و چغندرکن هر کدام یک دستگاه.^۱

شرکت از همان زمان تأسیس در زمینه دام‌پروری نیز شروع به فعالیت کرد. در همان بهار سال ۱۳۴۷/۱۹۶۸ تعداد ۲۸۰ بره خرید و پس از پرواربندی در زمستان به فروش رساند. هر سال این اقدام را تکرار می‌کرد. شرکت در زمینه خدمات آموزشی نیز بسیار فعال بود. چنانکه در شاخه فروش بافی مری‌ای از طرف شرکت فروش ایران اعزام شد. کارآموزان شرکت، پس از انتقال به ساختمان جدید، ده دستگاه قالی‌بافی برای بافت قالی ۳ در ۲ متر نصب کردند. خانه فرهنگ روستایی وابسته به شرکت نیز در زمینه کتاب‌خوانی، اجرای مسابقات ورزشی و نمایش فیلم‌های آموزشی فعالیت داشت. برای سهامداران عضو شرکت پرسش‌نامه و کارت بیمه تهیه شد و یک پزشک از طرف دانشگاه پهلوی سه روز در هفته به بهداری می‌آمد و به درمان و مداوای بیماران می‌پرداخت. در همان آغاز تشکیل شرکت چهار نفر از سهامداران برای گذراندن کلاس رانندگی و دیدن تعلیمات لازم به مرکز اعزام شدند که پس از دریافت گواهینامه در رانندگی تراکتور از مهارت آنان استفاده می‌شد. افرادی هم برای آموزش کمک‌پرستاری به مرکز اعزام و پس از بازگشت در بهداری شرکت مشغول به کار شدند.^۲

پیشرفت شرکت آریامهر بسیار سریع و چشم‌گیر بود، تا جایی که پنج ماه بعد از تأسیس آن، در جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، یکی از برنامه‌هایی که برای مهمانان تدارک دیده شده بود، بازدید از این شرکت سهامی زراعی بود. در شرکت همه چیز از قبیل نمایشگاه کارهای دستی روستایی، نانوايي، گوشت‌فروشی، مهدکودک، سالن اجتماعات، کتابخانه، درمانگاه بیمه اجتماعی، مسجد و دبستان وجود داشت که موجب حیرت بازدیدکنندگان شده بود.^۳

شرکت سهامی زراعی «داریوش»، دومین شرکت استان فارس، در ۱۵ مرداد ۱۳۴۸/۶ اوت ۱۹۶۹ تشکیل شد که اعضای آن ۱۴۸ نفر از کشاورزان روستاهای قاسم‌آباد، فالونک، حسین‌آباد، کوه سبز و پیر چاهک بودند که در اجرای قانون اصلاحات ارضی مراحل اول و دوم صاحب زمین شده بودند. مساحت اراضی این شرکت جمعاً حدود ۱۶۳۰ هکتار و سرمایه شرکت جمعاً مبلغ ۸/۳۴۰/۰۰۰ ریال می‌شد که به ۸۳۴۰ سهم یک هزار ریالی تقسیم شده بود. این شرکت نیز دارای ماشین‌آلات مکانیزه مهمی مثل

۱. همان.

۲. همان.

۳. باقر مؤمنی، مسئله ارضی و جنگ طبقاتی در ایران (تهران: پیوند، ۱۳۵۹)، ص ۳۶۲.

تراکتور، گاوآهن، دیسک، کودپاش نهرکن، لولر، بذرپاش و غیره بود. از اراضی شرکت نقشه‌برداری‌های کاملی انجام شده بود. در زمینه صنایع دستی ده دستگاه قالی‌بافی در روستاهای محدود شرکت نصب شد و کارآموزان زیر نظر مربیان شرکت فرش تعلیم دیدند. خانه فرهنگ روستایی این شرکت نیز در قاسم‌آباد تشکیل شد که برنامه‌هایی در زمینه مسابقات ورزشی و کتاب‌خوانی برای کودکان اعضای شرکت تهیه می‌کرد.^۱

این شیوه در مرحله سوم اصلاحات ارضی به طور جدی پیگیری شد. دولت درصدد بود اکثر مناطقی را که وضعیت آب و هوایی و خاک مناسبی دارند به شرکت‌های سهامی و زراعی تبدیل کند. بیشتر دهقانان از اینکه زمینشان از آنها گرفته و به سهام شرکتی تبدیل می‌شد ناراضی بودند، زیرا هم زمین خود را از دست می‌دادند و هم به خاطر استفاده از ماشین‌آلات مکانیزه بسیاری از آنان از کار بیکار می‌شدند. در ثانی تعداد سهامی که به آنها تعلق می‌گرفت کفاف معیشتشان را نمی‌داد.^۲ بنابراین، دولت برای اینکه کشاورزان با واگذاری اراضی خود موافقت کنند دشواری‌های بسیاری داشت. دولت در دهه ۵۰ با بروز هر حادثه طبیعی در هر نقطه از کشور بلافاصله برای کمک به مردم آن منطقه طرح ایجاد شرکت سهامی را اجرا می‌کرد. چنانکه بعد از بروز زلزله در منطقه قیر و کارزین فیروزآباد، طرح احداث شرکت‌های جدید را در این استان تصویب کرد. به غیر از آریامهر و داریوش، همه شرکت‌های سهامی فارس در دهه ۵۰ و بعد از زلزله قیر و کارزین تأسیس شد.

زلزله قیر در تاریخ دوشنبه ۲۱ فروردین ۱۳۵۱/۱۰ آوریل ۱۹۷۲ در منطقه قیر و کارزین فیروزآباد با شدت ۷ ریشتر رخ داد. این زلزله علاوه بر قیر و کارزین، جهرم و لار را نیز به‌سختی تکان داد. در این حادثه ۸۵ روستا در فیروزآباد به‌کلی تخریب شد و ۵۵۰۰ نفر جان خود را از دست دادند.^۳ برای ترمیم خسارات ناشی از زلزله و همچنین احیا و نوسازی مناطق آسیب‌دیده، جلسات مکرری با شرکت‌استادان «دانشگاه پهلوی»، مدیران کل و رؤسای ادارات مرتبط و کارشناسان اعزامی سازمان برنامه در استان فارس، و با حضور استاندار فارس تشکیل شد که پس از بررسی‌های لازم طرح مقدماتی با عنوان «توسعه اقتصادی و نوسازی منطقه زلزله‌زده در فارس» تنظیم و به سازمان برنامه تقدیم شد. در این طرح کلاً مبلغ ۹۳۹۷۵۰ هزار ریال به‌منظور نوسازی و اجرای خدمات زیربنایی تعیین شده بود. در همان زمان در جلسه‌ای که به پیشنهاد استاندار فارس با حضور مدیران کل و مسئولین ادارات تعاون و امور روستاها، کشاورزی، تعلیمات عشایری، نمایندگان و مدیریت کل تعاون و امور روستاهای فارس برگزار شد،

۱. ساکما، ۱۵۰-۳۲۰-۹۸.

۲. بررسی اقتصادی، اجتماعی و کشاورزی قریه شمس‌آباد، ص ۲۳۳.

۳. ساکما، ۱۸۵۲۰-۰۰-۲۲.

استاندار از تشکیل سه شرکت سهامی زراعی در ۴۸ روستا از روستاهای آسیب‌دیده خبر داد.^۱ شرکت سهامی زراعی «قیر» در ۵ مزرعه به نام‌های نیشتا، اسفندان، ماه درخشان شهرستان علیا و سفلی و ۴ روستا به نام‌های خیرآباد، گندمان، سکه‌روان و گرد شول تأسیس شد. در این شرکت تعداد ۵۰۰ خانوار عضو بودند که جمعیت آن بالغ بر ۲۲۷۰ نفر می‌شد. مساحت اراضی شرکت شامل ۳۴۰ هکتار اراضی زیر کشت آبی و دیم و حدود ۱۶ هکتار باغات نخل و مرکبات می‌شد. این منطقه محل عبور و مرور ایلات فارس بود و سالیانه به طور متوسط ۸۰ هزار رأس دام برای مدت ۶ ماه از زمین‌های این ناحیه تغذیه می‌کردند. اکثر افراد ساکن در قیر به کار خریدوفروش محصولات دامی مشغول بودند و این شهر از حیث موقعیت تجاری دروازه و مرز بین عشایر و شهر فیروزآباد بود. با تأسیس شرکت از رفت‌وآمد ایلات در این منطقه جلوگیری شد و چون در خارج از حریم این شرکت‌ها مراتع دیگری برای چرای دام وجود نداشت، وضعیت عشایر منطقه و همچنین اقتصاد ساکنان شهر قیر به مخاطره افتاد. در مطالعاتی که «بخش عمران ملی دانشگاه پهلوی» انجام داد، مشخص شد که چون اکثر کشاورزان شهر قیر به کار باغداری اشتغال داشتند و نسبت به سایر ساکنان که به کسب تجارت می‌پرداختند در اقلیت بودند، تشکیل شرکت سهامی زراعی در این شهر چندان منطقی نبود.^۲

تشکیل دو شرکت دیگر به نام‌های «کارزین» و «آفرز» نیز در همان زمان مطرح شد. این مناطق جمعاً شامل ۳۷ روستا می‌شد، با جمعیتی معادل ۶۷۵۹ نفر، و از کل راضی آنان در حدود ۱۰۳۹ هکتار سطح زیر کشت آبی و دیم و ۴۳۸ هکتار مرتع و ۳۶۴ هکتار باغات نخل و مرکبات بود. این منطقه یکی از مهم‌ترین مناطق کشاورزی و باغداری و دامداری استان فارس محسوب می‌شد، خصوصاً اینکه از مراتع وسیع و سرسبز دشت آفرز و کوهستان‌های اطراف آن سالیانه به طور متوسط بالغ بر یک میلیون دام در فصل زمستان عبور و از آن تغذیه می‌کرد. با احداث شرکت و بسته شدن مسیر عبور عشایر، دامداری ایلات ناحیه با مشکلات بسیاری روبه‌رو شد و محصولات دامی به طور کلی کاهش یافت و صنایع دستی وابسته به آن که از نظر اقتصادی و اجتماعی به صلاح منطقه و رفاه اهالی بود، در سال‌های بعد به شدت کم شد.^۳

۱. همان.

۲. همان.

۳. «سه شرکت سهامی زراعی در مناطق زلزله‌زده تشکیل شد»، روزنامه بهار/ایران، ش ۲۴۶۰ (اول خرداد ۱۳۵۱)، ص ۲.

شرکت‌های سهامی و زراعی در استان فارس^۱

ردیف	نام شرکت	شهر	فاصله تا شهر (کیلومتر)	روستا	زمین زیر کشت (هکتار)	جمعیت	زمان تأسیس
۱	آریامهر	شیراز	۶۳	۲	۶۰۵	۸۶۰	۴۷/۷/۲۲
۲	داریوش	شیراز	۶۵	۵	۱۱۶۵	۱۸۲۱	۴۸/۵/۱۵
۳	فیروزآباد	فیروزآباد	۲	۲	۸۴۸	۱۵۳۰	۵۰/۱/۱۹
۴	قیر	فیروزآباد	۸۰	۸	۱۰۰۵	۶۱۸۲	۵۱/۲/۲۳
۵	آفر	فیروزآباد	۱۰۶/۵	۱۶	۱۳۴۰	۲۹۶۵	۵۱/۲/۲۴
۶	کارزین	فیروزآباد	۹۸	۲۱	۱۵۸۰	۶۶۱۸	۵۱/۲/۲۵
۷	استخر	شیراز	۸۰	۸	۱۱۴۵	۱۶۰۰	۵۲/۱/۱۴
۸	کُر	شیراز	۸۵	۶	۹۰۸	۱۳۱۵	۵۲/۱/۱۵
۹	کی زارین	فیروزآباد	۸	۷	۶۵۲	۱۳۵۸	۵۲/۱/۱۷
۷	مَرودشت	شیراز	۶۴	۶	۹۹۰	۱۴۹۸	۵۲/۳/۵
۸	رامچرد	شیراز	۶۱	۸	۱۴۲۱	۲۴۱۰	۵۲/۳/۶
۹	دُرودزن	شیراز	۸۵	۵	۱۱۰۰	۱۹۰۰	۵۲/۶/۲۷
۱۳	دشت کبان	مَرودشت	۳۲	۵	۱۲۹۰	۱۹۵۰	۵۳/۱/۲۴
۱۴	نیگارستان	مَرودشت	۳۷	۰	۱۱۶۰	۱۳۸۳	۵۳/۱/۲۴
۱۵	باباخان	فیروزآباد	۱۱	۱۱	۱۰۶۰	۲۰۰۰	۵۴/۱/۱۸

پیامدهای شکل‌گیری شرکت‌های سهامی زراعی ۱. اسکان ایلات و عشایر

در جریان اسکان ایلات و عشایر، چه در زمان پهلوی اول و چه در زمان پهلوی دوم، بخشی قابل توجهی از ایلات با مشکلات معیشتی روبه‌رو شدند. اغلب مکان‌هایی که برای اسکان آنان در نظر گرفته می‌شد از لحاظ آب و هوایی و موقعیت مکانی بدون هیچ مطالعه و طرح و برنامه‌ای صورت می‌گرفت. در نتیجه آنها بخش مهمی از سرمایه خود را که دام بود، از دست دادند. و چون زمین‌های اهدایی به ایلات و عشایر نیز عموماً فاقد آب بود، از لحاظ کشاورزی هم آنها در مضیقه بودند. بعد از جریان اصلاحات ارضی، به این مشکلات عشایر مشکل دیگری نیز افزوده شد که آن مسدود شدن «ایل‌راه» یا «ال یولی» توسط جوامع روستایی بود. تا سال ۱۳۴۱ چنین مشکلی وجود نداشت. از این تاریخ با اجرای اصلاحات ارضی و

ملی شدن مراتع، روستاییان برای تثبیت مالکیت خود در محدوده ایل راه‌های بیلاق و قشلاق، مراتع را به اراضی زراعی تبدیل کردند. این تخریب از طرفی مراتع را از بین برد و از طرف دیگر مالکیت روستاییان بر زمین را تثبیت کرد و روستاییان حتی مراتع مورد استفاده عشایر را که در لابه‌لای مزارع باقی مانده بود مالک شدند، بدین ترتیب که در ازای عبور عشایر وجه غیرعادلانه دریافت می‌کردند و یا این مراتع را همراه با دیمزارهای کم‌بازده به عشایر می‌فروختند. این سخت‌گیری‌ها و انسداد راه‌ها عشایر را مجبور می‌کرد که مسافت‌های طولانی را یک‌سره بپیمایند. در این مسیر و پیاده‌روی‌های طولانی، نوزادان، بره‌ها و بزغاله‌ها از بین می‌رفتند و تلف می‌شدند.^۱

در زمان شکل‌گیری شرکت‌های سهامی در مناطق جدید زلزله‌زده، «بخش عمران ملی دانشگاه پهلوی» و «دفتر سازمان برنامه و بودجه» در استان فارس مطالعاتی درباره وضعیت منطقه انجام داده و معایب و محاسن تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی را در ناحیه مشخص کرده بودند، اما مسئولین وزارت تعاون و اصلاحات ارضی در اجرای منویات شاه و کمک به روستاییان بهترین راه را تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی دانستند و در تشکیل آن از هیچ امری فروگذار نکردند. در گزارش گروه تحقیقاتی آمده بود که به دلیل ترکیب اجتماعی و اقتصادی خاص منطقه باید به تمایلات و خواست مردم در قبول عضویت شرکت توجه کافی داشت. همچنین در صورت تأسیس شرکت‌های سهامی زراعی بایستی در حفظ و توسعه باغ‌های موجود که از نظر وسعت و اهمیت قابل توجه است، تلاش نمود. با توجه به محدودیت منابع آب منطقه نیز، با افزایش سطح زیر کشت توسط شرکت‌های سهامی زراعی، نحوه تأمین آب زراعی باید طوری تنظیم شود که به باغات اهالی و ساکنین خارج از حوزه شرکت‌های سهامی زراعی لطمه‌ای وارد نشود. از نظر گروه تحقیقاتی محدوده شرکت‌ها هم باید طوری تعیین شود که به هیچ وجه مسیر توقفگاه عشایر و طوایف این منطقه را که حداقل شش ماه از سال در این مکان اقامت داشتند، دربر نگیرد.^۲ با وجود این، دولت به این مسائل توجهی نداشت و شرکت‌های بعدی نیز (رام‌چرد، دُردُزن، استخر، کر، کی زارین، دشت کیان، نگارستان، مَرودشت و باباخان) در همین مناطق و در حوزه بیلاق و قشلاق ایلات و عشایر ساخته شد.

در فارس با وجود ایلات و عشایر بزرگ و مسیر بیلاق و قشلاق آنان که در سراسر استان گسترده بود، تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی دشوار بود، چرا که این شرکت‌ها مسیر بیلاق و قشلاق بخشی

۱. مهدی قرخلو، «مسائل و مشکلات ایل قشقایی و طایفه دره شوری و آینده‌نگری مسئله ایل راه (ال یولی)»، ذخایر انقلاب، ش ۱۲ (۱۳۶۹)، ص ۶۱-۶۲؛ «دولت به یاری عشایر جنوب شرقی فارس شناخت»، پیام امروز، ش ۳۲۰۴ (۱۴ فروردین ۱۳۵۰)، ص ۱ و ۴؛ مهدی قرخلو، «روند مهاجرت در توسعه شهرک‌های قشقایی‌نشین در اطراف شهرهای استان فارس و اصفهان»، پژوهش‌های جغرافیایی، ش ۳۷ (۱۳۷۸)، ص ۳۶-۳۷؛ سکندر امان‌اللهی بهاروند، کوچ‌نشینی در ایران (پژوهشی درباره عشایر و ایلات) (تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۶۷)، ص ۲۴۸.

از ایلات استان را مسدود و خصوصاً اینکه بخش بزرگی از مراتع مورد استفاده آنان را تصاحب می‌کردند. با این حال، دولت دقیقاً این شرکت‌ها را در مناطقی دایر کرد و گسترش داد که مسیر اصلی ایلات و عشایر بود. مسیر ییلاق طوایف عرب، رحیم چنایی با ۱۰۰ خانوار، درازای با ۱۲۰ خانوار و نبی‌اللهی با ۳۰ خانوار در اطراف مرودشت بود. از ایل قشقایی نیز طوایف صفی‌خانی با ۳۳۵ خانوار، عمه با ۵۳۹۷ خانوار و شش بلوکی با ۴۳۵۰ خانوار در اطراف فیروزآباد و فراشبند ییلاق و قشلاق داشتند.^۱ بعد از احداث این شرکت‌ها مسیر عبور بخشی از این ایلات بسته شد. آنان به‌ناچار مسیرهای طولانی‌تری را جایگزین کردند که این امر موجب تلف شدن دام و سرمایه آنان شد. در نتیجه آنان خود داوطلبانه در روستا یا شهرهای نزدیک به مسیرشان اسکان یافتند.

۲. مهاجرت روستاییان

یکی دیگر از پیامدهای شرکت‌های سهامی زراعی گسترش مهاجرت روستاییان بود. این شرکت‌ها در پاره‌ای از مناطق روستایی، بخش فراوانی از نیروی مازاد کشاورزی مناطق اطراف خود را آزاد ساختند. این امر در افزایش نرخ مهاجرت بسیار مؤثر واقع شد. بررسی‌هایی که در مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران در مورد شرکت‌های سهامی زراعی انجام شد^۲ و همچنین مطالعات در حوزه شرکت‌های سهامی استان فارس، بازگویی آن است که در نتیجه تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی، بخش مهمی از روستاییان کشاورز (صاحب نسق) که در حوزه فعالیت شرکت‌های سهامی زراعی بودند، به طور فردی یا خانوادگی روستا را ترک کردند. ظاهراً مهم‌ترین علل مهاجرت روستاییان قاعدهٔ مربوط به واگذاری حق استفادهٔ دائم و مطلق اراضی به شرکت و نیز مکانیزه کردن اراضی بود. مثلاً طبق یک گزارش، قبل از تشکیل شرکت‌های سهامی در مناطق مورد نظر ۵/۷ درصد از افراد خانوارهای نمونه مهاجرت کرده بودند، اما پس از تشکیل شرکت‌ها این نسبت به ۱۴/۲ درصد رسید.^۳ از طرف دیگر، تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی به دلیل تغییر استانداردهای زندگی روستاییان و نیز احتمالاً به دلیل افزایش درآمد و بهبود وضع زندگی اعضا، مهاجرت روستاییان را به شهرک‌های اطراف یا به مرکز استان افزایش داد و همچنین نقل و انتقال در روستاهای قلمرو شرکت و تمرکز سهامداران در روستای مرکز

۱. عزیزالله بیات، کلیات جغرافیای طبیعی و تاریخی ایران (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۷)، ص ۱۱۹-۱۲۴.

۲. برای مطالعه بیشتر بنگرید به: شرکت سهامی زراعی فرح (تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۷)؛ شرکت سهامی زراعی رضا پهلوی (تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۸)؛ شرکت سهامی زراعی سمسکنه (تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۸)؛ شرکت سهامی زراعی فرخانز (تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۸).

۳. محمدجواد زاهدی مازندرانی و دیگران، «مهاجرت روستایی و روند یک‌صد سالهٔ اخیر آن در ایران»، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ش ۱۲ (۱۳۶۶)، ص ۳۷.

شرکت را تشدید کرد.^۱

شرکت‌های سهامی زراعی با اینکه از حمایت‌های دولتی برخوردار بودند، در پایان عملکرد چندان مثبتی نداشتند. در این شرکت‌ها زارعین یک یا چند روستا عضو و سهامدار شرکت بودند. میزان سهام هر عضو برابر ارزش زمینی بود که در اختیار داشت. بدین ترتیب، قشر مرفه دارای سهام بیشتر و زارعین فقیر دارای سهام کمتر و خوش‌نشین‌ها بدون سهام بودند. علاوه بر این، کارشناسان بخش کشاورزی دولت اداره شرکت‌ها را به عهده داشتند. نقش زارعین دادن زمین و کار کردن بود. آنها زیر نظر کارشناسان دولت و مطابق برنامه آنها به کشاورزی مشغول می‌شدند و از خود اختیاری نداشتند. در آخر سال، پس از کسر یک‌پنجم سرمایه‌گذاری دولت از محصول و پس از کسر سایر مخارج، باقی‌مانده محصول را به نسبت سهام بین زارعین تقسیم می‌کردند. در این طرح دولت می‌بایست دهی مدرن برای روستاییان می‌ساخت، زیرا خانه‌های قدیمی آنها همه ویران و زمین‌هایشان به اراضی کشاورزی شرکت تبدیل شده بود. در این شرایط خوش‌نشین‌هایی که دیگر کاری به آنها داده نمی‌شد و خانه‌هایشان نیز ویران شده بود، مجبور به ترک روستا می‌شدند. از طرف دیگر در شرکت با دهقانان رفتارهای خشنی می‌شد، مدیران شرکت‌ها و کارمندان آن اکثراً تحصیل کرده‌های شهری مرفه‌ی بودند که دهقانان را تحقیر می‌کردند.^۲ بنابراین، دهقانان فقیر به خاطر این شرایط و همچنین به علت اعمال نفوذ قشر مرفه ده در شرکت و کم شدن درآمدها نسبت به سال‌های قبل به تدریج مجبور به فروش سهام خود به دولت و یا سهامداران بزرگ می‌شدند. در نتیجه دهقانانی که بی زمین و بیکار شده بودند، مجبور می‌شدند برای پیدا کردن کار و دسترسی به شرایط بهتر راهی شهرهای دور و نزدیک شوند.^۳

در یکی از همین شرکت‌های سهامی فارس، به نام «نگارستان»، کشاورزی به روزنامه رستاخیز گزارش داده بود بعد از اصلاحات ارضی که صاحب زمین شدند، درآمدها بد نبود و می‌توانستند گذران زندگی کنند، اما بعد از تأسیس شرکت سهامی در روستا به یک‌باره وضع آنها دگرگون شد. ظاهراً مهندس شرکت سهامی روستا همه محصول را از آنها می‌گرفت و فقط سالیانه به هر خانوار یک‌تن گندم می‌داد که این هرگز کفاف زندگی یک‌ساله یک خانوار پرجمعیت را نمی‌داد. مهندس شرکت سهامی مذکور حتی اجازه نمی‌داد که روستاییان برای چرای دام از چراگاه‌های روستا استفاده کنند. در این شرایط که عرصه بر روستاییان بسیار تنگ شده بود، اکثرشان به شهر هجوم بردند.^۴

۱. همان، ص ۲۷.

۲. مؤمنی، ص ۲۶۸.

۳. مطالعات روستایی در ایران (تهران: گروه تحقیقات اقتصادی، ۱۳۵۱)، ص ۳۶-۳۹.

۴. اسنادی از مهاجرت داخلی در ایران ۱۳۱۱-۱۳۵۷، به کوشش ایرج محمدی (تهران: انتشارات خانه کتاب، ۱۳۹۰)، ص ۵۰۲.

یکی از مشکلات عمده دهقانان منطقه که البته مشکل تمامی دهقانان فارس بود، کوچک بودن زمین و پراکندگی بیش از حد آن بود. در غالب موارد، اراضی یک خانوار به صورت ۳۰ قطعه در نقاط مختلف ده قرار داشت. این وضعیت مانع از آن می‌شد که دهقانان از روش‌های جدید آبیاری و کشت استفاده کنند. واحدهای سنتی زراعت دسته‌جمعی این منطقه نیز که «خرائه»^۱ نام داشت، بعد از اصلاحات ارضی به کلی از بین رفت. از طرف دیگر یکپارچه کردن اراضی، به‌منظور استفاده حداکثر از منابع آب و زمین، نیز با مشکلات اجتماعی و روانی بسیاری مواجه بود. تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی با اینکه کار یکپارچه کردن زمین‌های دهقانان و ایجاد واحدهای تولیدی به مقیاس بزرگ را تسهیل کرد، از نظر جلب مشارکت دهقانان، بازده و کارایی نیروی انسانی و مدیریت واحدهای بزرگ تولید با مسائل و مشکلات عمده‌ای مواجه بود. دهقانان و مالکان ناحیه در همان زمان چندان امیدی به وضعیت خود نداشتند و احساس امنیت نمی‌کردند. آنها به کارایی و اثر فناوری‌ها و آبیاری جدید (کانال کشی از سد داریوش)^۲ چندان مطمئن نبودند.

در این شرایط، وضعیت جمعیتی منطقه نیز به‌سرعت تغییر کرد. جمعیت دهات مورد نظر در سال ۱۳۴۵ حدود ۳۱ هزار نفر برآورد شده بود و تراکم آن در هر کیلومتر مربع در روستاها ۱۷/۶ نفر بود. این جمعیت به دلیل اسکان طوایفی از عشایر که در منطقه بیلاق می‌کردند، به‌سرعت افزایش یافت. از طرف دیگر با احداث سد داریوش و مکانیزه شدن بیشتر اراضی، بخش قابل توجهی از نیروی کار کشاورزان مازاد بود. در این زمان به دلیل رشد صنعتی مرودشت بعد از احداث سد و همچنین گسترش فعالیت‌های ساختمانی در شیراز و گسترش راه‌سازی در استان، مهاجرت روستاییان دهات این منطقه و نواحی اطراف آن به مرودشت و شیراز افزایش یافت. آمار دقیقی از تعداد مهاجرت در دست نیست، با این حال طبق مطالعات موردی صورت‌گرفته در منطقه، مشخص است که بیشترین مهاجرت در مرتبه اول متعلق به طبقات خوش‌نشین بود که عموماً با خانواده مهاجرت می‌کردند. در بین خانوارهای کشاورز هم اغلب یک یا دو نفر از اعضای خانواده، یعنی نیروی مازاد کشاورزی، اقدام به مهاجرت می‌کردند.^۳

۱. در بعضی از مناطق فارس، زارعان چند نسق زراعی با هم جمع می‌شدند و اراضی را مانند یک واحد کار زراعی جمعی اداره می‌کردند که به آن «خرائه» می‌گفتند (آن لمتون، اصلاحات ارضی در ایران ۱۳۴۰-۱۳۴۵، ترجمه مهدی اسحاقیان (تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۴)، ص ۳۵۰).

۲. این سد یکی از طرح‌های عمرانی بزرگ دولت در جنوب کشور محسوب می‌شد. قرار بود آب ذخیره‌شده در این سد، به اندازه ۹۹۳ میلیون متر مکعب، کشاورزی فارس را دگرگون کند. سازمان آب منطقه فارس در سال ۱۳۴۵ شروع به ساخت سد کرد. مطالعات اولیه آن در سال ۱۳۳۶ توسط بنگاه مستقل آبیاری آغاز شده بود، اما به دلیل مشکلات مالی و بی‌توجهی به این نواحی، کار احداث آن تا سال ۴۵ به عقب افتاد. در سال‌های بعد از اجرای اصلاحات ارضی، با بروز مشکلات خشکسالی در فارس و کمبود آب، طرح احداث سد به طور جدی از طرف سازمان آب فارس پیگیری شد (اسماعیل عجمی و دیگران، اثرات اقتصادی و اجتماعی سد داریوش کبیر (بررسی دهات نمونه زیر سد) (شیراز: دانشگاه عمران ملی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۵۳)، ص ۱۷؛ «سد داریوش»، روزنامه بهار ایران، ش ۲۴۴۸ (۱۰/۱/۱۳۵۰)، ص ۱).

۳. عجمی، ص ۱۷-۳۰.

شرکت‌های سهامی زراعی فارس تا حدود زیادی باعث تغییر چهره روستاهای تحت پوشش خود در مقایسه با دیگر روستاهای استان شدند. در اکثر این شرکت‌ها تعدادی منازل مسکونی برای سکونت سهامداران و کارمندان و شماری ساختمان‌های دیگر مانند اصطبل، انبار غله، کارگاه ماشین‌آلات، کارگاه قالی‌بافی، درمانگاه، سالن اجتماعات، حمام دوش‌دار، دبستان و نیز ساختمان‌های اداری با تشکیلات جدید و مجهز در مجاورت ساختمان‌های قبلی روستا احداث شده بود. در حوزه بعضی از شرکت‌های سهامی، مانند آریامهر، درمانگاهی برای استفاده سهامداران و عائله آنها ساخته شده بود که از مزایای بیمه نیز برخوردار بودند. اما در کنار این مزایا در بسیاری از مناطقی که شرکت تشکیل شده بود، اغلب خانه‌های روستایی تخریب و به اراضی شرکت تبدیل گردید و با وجود اینکه دولت به کشاورزان قول داده بود که برایشان خانه‌های سازمانی می‌سازد، سال‌ها طول کشید تا این وعده عملی شود و در بسیاری از مناطق هیچ خانه‌ای ساخته نشد و یا خانه‌هایی که ساخته شد به درد زندگی شهری می‌خورد نه روستایی. خانه‌ها عموماً دوخوابه با حیاطی کوچک، بدون هیچ محلی برای نگهداری حیوانات اهلی و یا محلی برای دیگر امور یک خانوار روستایی بود و این امر باعث نارضایتی اغلب روستاییان عضو شرکت‌های سهامی زراعی بود.

بررسی‌هایی که در همان زمان انجام شد، نشان می‌دهد که درآمد متوسط سهامداران شرکت‌های زراعی پس از تشکیل این شرکت‌ها بسیار افزایش یافته، اما تعداد سهام سهامداران بسیار متفاوت و ناهمگن بود. گاهی اوقات اختلاف تعداد سهم سهامداران مختلف یک تعاون زراعی تا حدود ۲۰۰ سهم می‌رسید. بنابراین، درآمد بسیاری از سهامداران که عمدتاً از سود سهام آنها حاصل می‌شد، به سختی کفاف زندگیشان را می‌داد. از طرفی منافع حاصل از فعالیت‌های شرکت‌های سهامی به طور نابرابر به جیب دهقان سرمایه‌دار می‌رفت و در بسیاری موارد نصیب سهامداران غایب (همان مالکان غایب سابق) می‌شد. شرکت‌ها یک اختلاف درآمد فاحش بین روستاییان و بین مناطق مختلف به وجود آورد. می‌توان گفت یکی از دلایل انحلال همه شرکت‌های سهامی زراعی در فارس و در دیگر نقاط کشور بعد از انقلاب اسلامی همین نارضایتی‌های عمومی از میزان سهام و بهره‌مندی از مزایای شرکت بود.^۱

نتیجه‌گیری

دولت تقسیم زمین به قطعات کوچک را یکی از دلایل اصلی کاهش محصولات کشاورزی می‌دانست. بنابراین، در مرحله سوم اجرای اصلاحات ارضی، به فکر ایجاد واحدهای دسته‌جمعی و احداث شرکت‌های

کشاورزی افتاد تا از تقسیم اراضی ده و مزارع بزرگ به قطعات کوچک جلوگیری کند. ایجاد واحدهای تولید کشاورزی کوچک و کاهش محصولات کشاورزی یکی از دلایل اصلی مخالفان اصلاحات ارضی و دغدغه طراحان آن بود. بنابراین، در مرحله سوم، دولت با تصویب قوانین ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی و شرکت‌های کشت و صنعت درصد تعیین حد مطلوب برای مزارع و یا حداقل زمین لازم برای یک مزرعه در مناطق مختلف کشور برآمد تا با به‌کارگیری روش‌های مکانیزه هم میزان تولیدات کشاورزی را بالا ببرد و هم زندگی کشاورز و خانواده‌اش را تأمین نماید.

استان فارس از مناطق مورد توجه دولت در ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی بود. این استان با اینکه در تولید محصولات کشاورزی از قطب‌های عمده کشاورزی در کشور محسوب می‌شد، در سال‌های بعد از اصلاحات ارضی اقلام عمده و صادراتی آن کاهش قابل توجهی یافته بود. بنابراین، دولت در آغاز اجرای طرح شرکت‌های سهامی این استان را در اولویت قرار داد. با توجه به شیوه مکانیزه و حمایت‌های گسترده دولتی، انتظار می‌رفت دولت این شرکت‌ها را در مکان‌هایی تأسیس کند که آب و هوا و خاک چندان مناسبی ندارند و حال با سرمایه‌گذاری دولتی و شیوه‌های مکانیزه وضعیتشان تقویت می‌شود. اما شرکت‌های سهامی زراعی فارس در مناطق پیشرفته کشاورزی این استان و در مسیر عمده بخشی از ایلات و عشایر استان تأسیس شد که پیامدهای دیگری به همراه داشت، از جمله اسکان یافتن بیشتر ایلات و عشایر در محدوده شرکت‌های سهامی زراعی و مهاجرت اجباری دهقانان از روستا. چون این شرکت‌ها عموماً در مسیر بیلاق و قشلاق ایلات قرار داشت، عشایر مجبور به تغییر مسیر می‌شدند که در این تغییر به دلیل طولانی شدن راه بسیاری از دام خود را از دست می‌دادند. همین مسئله باعث شد که آنها خود داوطلبانه در نواحی نزدیک به شرکت‌ها و یا در شهرهای شیراز، مثل فیروزآباد و مرودشت، ساکن شوند. این امر در فاصله زمانی بسیار کوتاهی باعث افزایش جمعیت این شهرها شد. از طرف دیگر، استفاده زیاد از ماشین‌آلات کشاورزی از همان ابتدا بخش بزرگی از خود جامعه روستایی را بیکار کرد. بعد از تأسیس شرکت‌ها اولین گروه از جامعه روستایی که اقدام به مهاجرت کردند، کارگران کشاورزی و خوش‌نشین‌ها بودند، زیرا هیچ حقی در شرکت‌ها نداشتند. در ادامه این روند روستاییان صاحب سهم نیز که درآمدشان کاهش یافته بود اقدام به مهاجرت کردند.

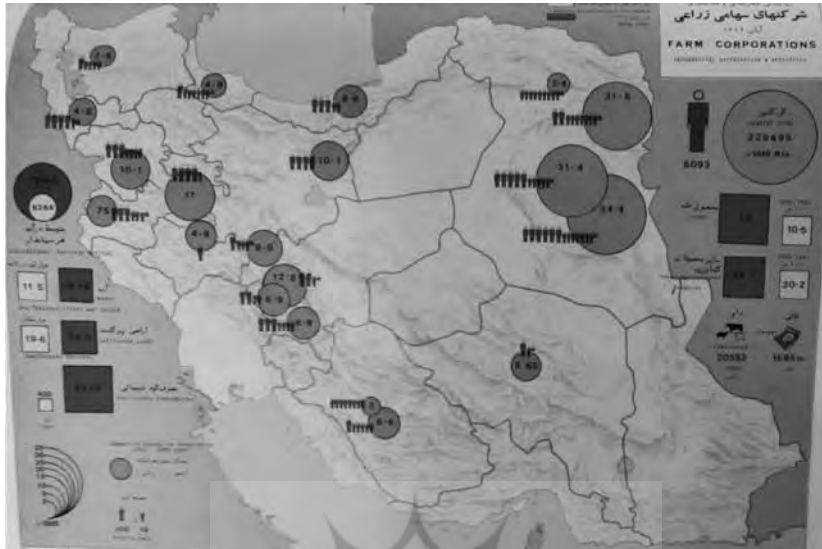
کتابنامه

- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما). ۱۸۵۲۰-۰۲۲۰-۴۴۶۹-۲۹۳-۹۸-۱۵۰-۳۲۰-۹۸. اسنادی از مهاجرت داخلی در ایران ۱۳۱۱-۱۳۵۰. به کوشش ایرج محمدی، تهران: انتشارات خانه کتاب، ۱۳۹۰.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر. کوچ‌نشینی در ایران (پژوهشی درباره عشایر و ایلات)، تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۶۷.
- اوضاع اقتصادی و اجتماعی استان فارس. سازمان برنامه و بودجه فارس. مرکز انفورماتیک و مطالعات توسعه جنوب، شیراز: دفتر برنامه‌ریزی، ۱۳۷۱.
- بررسی اقتصادی، اجتماعی و کشاورزی قریه شمس‌آباد قبل و بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی آریامهر. شیراز: مؤسسه مطالعات و تحقیقات تعاونی، ۱۳۴۸.
- بیات، عزیزالله. کلیات جغرافیای طبیعی و تاریخی ایران، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۷.
- پهلوی، محمدرضا. ایران و انقلاب شاه و ملت. تهران: بی‌نا، ۲۵۳۶.
- پورافضل، حسن و بهاء‌الدین نجفی. اصلاحات ارضی و واحدهای دسته‌جمعی، شیراز: انتشارات دانشگاه پهلوی، ۱۳۵۱.
- «دولت به یاری عشایر جنوب شرقی فارس شتافت»، پیغام امروز، ش ۳۲۰۴، ۱۴ فروردین ۱۳۵۰.
- زاهدی مازندرانی، محمدجواد و دیگران. «مهاجرت روستایی و روند یک‌صد ساله اخیر آن در ایران»، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ش ۱۲، ۱۳۶۶.
- «سد داریوش». روزنامه بهار ایران، ش ۲۴۴۸، ۱۰ فروردین ۱۳۵۱.
- «سه شرکت سهامی زراعی در مناطق زلزله‌زده تشکیل شد»، روزنامه بهار ایران، ش ۲۴۶۰، اول خرداد ۱۳۵۱.
- شرکت سهامی زراعی فرح. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۷.
- شرکت سهامی زراعی رضا پهلوی. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۸.
- شرکت سهامی زراعی سمسکده. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۸.
- شرکت سهامی زراعی فرحناز. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۴۸.
- طلوعی، باباله و دیگران. «بررسی نظام‌های تولید کشاورزی در گذشته و پیشنهاد اشکال مناسب آن در نظام جمهوری اسلامی»، در مجموعه مقالات اولین سمینار مشترک شرکت‌های سهامی زراعی، بی‌جا: انتشارات شرکت‌های سهامی زراعی و تعاونی‌های تولید روستایی، ۱۳۶۸.
- عجمی، اسماعیل و دیگران. اثرات اقتصادی و اجتماعی سد داریوش کبیر (بررسی دهات نمونه زیر سد)، شیراز: دانشگاه عمران ملی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۵۳.
- عمید، محمدجواد. کشاورزی، فقر و اصلاحات ارضی در ایران، ترجمه امین امینی‌نژاد، تهران: نشر نی، ۱۳۸۱.
- فرهمنند، جلال. «کودتای سفید؛ اسنادی از اصلاحات ارضی»، تاریخ معاصر، ش ۳۱، ۱۳۸۳.
- «قانون تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی». کانون وکلا، ش ۱۰۷، ۱۳۴۶.
- قرخلو، مهدی. «مسائل و مشکلات ایل قشقایی و طایفه دره شوری و آینده‌نگری مسئله ایل‌راه (ال یولی)»، ذخایر انقلاب، ش ۱۲، ۱۳۶۹.
- «روند مهاجرت در توسعه شهرک‌های قشقایی‌نشین در اطراف شهرهای استان فارس و اصفهان»

- پژوهش‌های جغرافیایی، ش ۳۷، ۱۳۷۸.
- لمتون، آن. اصلاحات ارضی در ایران ۱۳۴۰-۱۳۴۵، ترجمه مهدی اسحاقیان، تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۴.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی. تحولات اجتماعی در روستاهای ایران، شیراز: نشر نوید، ۱۳۶۸.
- ریاحی، اسماعیل. مرحله سوم اصلاحات ارضی یا افزایش تولید محصولات کشاورزی (سخنرانی وزیر کشاورزی در ۱۹ دی)، تهران: بی‌نا، ۱۳۴۴.
- مطالعات روستایی در ایران. تهران: گروه تحقیقات اقتصادی، ۱۳۵۱.
- مقصودی، مجتبی. تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، تهران: روزبه، ۱۳۹۳.
- مؤمنی، باقر. مسئله ارضی و جنگ طبقاتی در ایران، تهران: پیوند، ۱۳۵۹.
- «نموداری از فعالیت‌های شرکت‌های سهامی زراعی در نهمین سالگرد اجرای اصلاحات ارضی»، ش ۷۳، اسفند ۱۳۴۹ تا ۱۵ فروردین ۵۰.
- ولیان، عبدالعظیم. «علل تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی چه بوده است»، اقتصاد، بورس، ش ۵۹، ۱۳۴۵.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اطلس ثمرات انقلاب سفید و پیشرفت‌های ایران در سال ۱۳۵۰ (مؤسسه کار توگرافی سبحان)

گشایش شرکت‌های سهامی زراعی

روز چهارشنبه نوزدهم تیرماه پنجمین شرکت سهامی زراعی در مین‌کریان توسط آقای عبدالعظیم ولیان وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستایی انتخاب شد. در این مراسم که با حضور استاندار کرمان و نمایندگان این استان در مجلس شورای ملی و گروهی از مقامات عالی‌پایه برگزار شد، آقای ولیان وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستایی طی سخنانی اظهار داشت:

ایجاد و توسعه شرکت‌های سهامی زراعی در سبب تکمیل اجرای قانون اصلاحات ارضی و یکی دیگر از بکارگزاران تاریخ و اقتصادی واجباتی است که آنها سرانجام به طور چشم‌گیر و جدیدی را در پیشرفت اقتصاد کشاورزی ایران و جهان باز کرده است.

شرکت سهامی زراعی مین‌کریان در آبان‌ماه سال ۱۳۳۶، ۱۵۳۶۷ هکتار است که ۷۲۲ هکتار آن زیر کشت و ۴۸۴۰ هکتار بصورت چمن و ۱۱۷۶۵ هکتار آبیانده از آبیاری موات است.

آب مورد مصرف این واحد روستایی بصورت حبابه از رودخانه جاپروک و ۳۳ رشته قنات واقع در حدود ۶ شرکت تأمین می‌شود.

آقای ولیان وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستایی در تالیله سخنان خود اظهار داشت:

در این شرکت ما سخن آنکه حق مالکیت کامل وزارتین مورد تأیید و احترام واقع می‌شود و سهامداران می‌توانند بدون محدودیت سهام خود را با تأیید وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی بخرند و یا بکنند بگوشنقل کنند و از این راه بقدر این استان می‌توانند درآمد که «رضایان» روستایی بتوانند لااقل از درآمد سالانه سهام مربوط به ۲۰ هکتار زمین آبی، حاصل هکتار زمین بی‌استفاده کنند.

*****

پانزدهم تیرماه پنجمین شرکت سهامی زراعی در مین‌کریان و وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستایی برای بازید از نحوه فعالیت شرکت سهامی زراعی در مین‌کریان که بتاریخ تشکیل شده است، در مین‌کریان

سازمان اسناد و کتابخانه ملی، شیراز، شماره سند ۲۹۳-۴۴۶۹-۹۸

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
دفتر برنامه‌ریزی منطقه فارس - استان ساحلی
و فرمانداری کل بوشهر

شماره .....
تاریخ .....
موضوع .....

نتیجه مطالعات و بررسی چگونگی ایجاد شرکتهای سهامی زراعی در مناطق زلزله زده
فارس -

● زلزله ایکه در تاریخ بهیست وینم فروردین ماه سال جاری بخش قهر و کارزین و همچنین قسمتهای از شهرستانهای فیروز آباد ، جهرم و لار را بستگی نکان داد باعث ویرانی کامل ۸۵ آبادی در شهرستان فیروز آباد گردید و تلفات جانی این حادثه بالغ بر ۵۰۰ نفر برآورد گردیده است . بلا فاصله بعد از وقوع زلزله گروههای امدادی از دستگاههای مختلف به محل حادثه اعزام و کمتهای اولیه لازم بحمل آمد .

● جهت ترمیم خسارات ناشی از زلزله و هم چنین احیاء و نوسازی مناطق آسیب دیده جلسات مکرری با حرکت اساتید دانشگاه پهلوی ، مدیران کل و روسای ادارات ذیربط و کارشناسان اعزامی سازمان برنامه در استان فارس با حضور استاندار فارس در این دفتر تشکیل گردید که پس از انجام بررسی های لازم از طرف این دفتر طرح مقدماتی تحت عنوان : توسعه اقتصادی و نوسازی منطقه زلزله زده در فارس تنظیم و به سازمان برنامه تقدیم گردید . در این طرح کل مبلغ ۹۳۹۷۵۰ هزار ریال بمنظور نوسازی و انجام خدمات زیربنایی منطقه برآورد و تخمین گردید .

● ضمناً در جلسه مورخ ۵۱/۳/۶ که مجدداً بنا به پیشنهاد استاندار فارس جهت تعیین محل و ظرفیت ۶ واحد انبار علوفه مدرج در طبرسوق فوق الذکر با شرکت مدیران کل و مسئولین ادارات تعاون و امور روستا ها - کشاورزی - تعلیمات عشائری و نمایندگان این دفتر تشکیل و مدیریت کل تعاون و امور روستا های استان فارس تشکیل سه شرکت سهامی زراعی را در ۴۸ قریه از قرا* آسیب دیده اعلام و عنوان نمود .

**

سازمان اسناد و کتابخانه ملی، تهران، شماره سند ۱۸۵۲۰-۲۲۰

پرتال جامع علوم انسانی

